

Reidun Follesø

Førsteamanuensis
Fakultet for samfunnsvitenskap, Universitetet i Nordland
reidun.folleso@uin.no

Catrine Torbjørnsen Halås og forfatteren har samarbeidet om datainnsamling og analyse

Møter, magi og mestring

Om deltakerbasert forskning med ungdom i svev

Hvordan opplever ungdom som sliter livene sine, og hvilke tanker har de om hva som er hjelpsomt når problemene blir store? Det finnes mange mulige svar på dette spørsmålet. I denne artikkelen spør vi hvilke bidrag som kan finnes dersom ungdom og fagfolk inviteres som medforskere. Spørsmålene drøftes avslutningsvis i lys av kritisk teori.

«**M**ange har ikke så mange rundt seg som de kan prate med. Det er mange som har det tungt. Det vet jeg. Det er veldig mange som sliter nå for tiden. Den tiden vi lever i – det er lett å kjenne seg meningsløs. Det er så mange som prøver å være noe. Det er vanskelig å vise seg... det er lett å bli usynlig... det er mye lettere å bli usynlig nå enn før. Ungdommer er ikke sammen – de er på Facebook, ser på TV eller prater sammen i mobil. Sånn vil ikke jeg ha det. Det er veldig ekkelt å ha det sånn. Man vil bety noe... man vil få gjort noe for folk rundt seg – det er det som betyr noe. I alle fall for meg... jeg vil være en positiv person som sprer energi. En som gjør andre glad.»

(Jente 15 år)

Introduksjon

Denne 15-årige jenta er en blant mange ungdommer som sliter med livene sine. Hvordan dette oppleves, og hva som er hjelpsomt for den enkelte ungdom når hverdagen blir for vanskelig er spørsmål som alltid vil finnes innen sosialt arbeid. Det finnes flere veier å gå på leting etter svar. Noe får vi vite gjennom omfattende kvantitative studier med vekt på hyppighet og forekomst, og gjennom kvalitative studier der man kan gå videre inn i enkeltfenomener og utforske betydningen av disse (Frich 2007). I denne artikkelen spør jeg hvordan deltakerbasert forskning kan være

en vei å gå for å finne kunnskap om hva som er hjelpsomt i møte med ungdom som sliter.

Teksten innledes med et kort innblikk i deltakerbasert forskning. To tilnæringsmåter, henholdsvis kunnskapsforståelse og handlingsforventning presenteres nærmere. Deretter introduseres prosjektet Ungdom i Svevet, fulgt av smakebiter av empiri. I den avsluttende drøftingen vil spørsmålet om deltakerbasert forsknings kunnskapsbidrag i møte med ungdom som sliter bli drøftet i lys av kritisk teori (Habermas 1984).

Deltakerbasert forskning

Deltakerbasert forskning inngår i et stort og sammensatt felt som også omtales med begrep som medforskning og praksisforskning (se blant annet Johannessen, Natland og Støkken 2011). Røtter finnes innen aksjonsforskning som bygger på sosialpsykologen Kurt Levins (1890-1947) understrekning av at sosialfaglig forskning må ha sitt utgangspunkt i faktiske sosiale problemer (Ekelund Nilsen 2011: 48). Forskeren er ikke løsrevet fra feltet det forskes på, men situert i det. Målet må være å utvikle kunnskap som kommer dem til gode som berøres av forskningen. Greenwood og Levin (2007) beskriver aksjonsforskning (Action Research) som «...a set of self consciously collaborative and demographic strategies for generating know-

ledge and designing action in which trained in social and other forms of research and local stakeholders work together (...) AR centers are doing «with» rather than doing «for» stakeholders.»

De australske forskerne David L. Brown (1993) og Karen Healy (2001) trekker et skille mellom aksjonsforskning (AR) på den ene siden, og deltakende aksjonsforskning (PAR) på den andre. I den siste understrekes medvirkning tydelig – forskningen skal ikke bare relateres til faktiske sosiale problemer, men også involvere deltakere aktivt i forskningsprosessen. Greenwood og Levin (2007) hevder imidlertid at også medvirkning må finnes i aksjonsforskning (AR). Tre elementer hevder de må være til stede; handling (action), forskning (research) og medvirkning (participation): «If any of the three is absent, then the process is not AR.» (Greenwood and Levin 2007: 6).

Bengt Starrin (2007) omtaler deltakerbasert forskning som en *forskningsstrategi innen empowermentfamilien* (Starrin 2007: 154). Empowerment knyttes her til maktutjevning, selvhjelp og en bevegelse i retning av rettferdighet for undertrykte grupper. Slik plasseres deltakerbasert forskning innen en forskningstradisjon som målbærer så vel motmakt som endring (se også Solomon 1976, Slettebø 2000, Askheim og Starrin 2007). Karen Healy (2001) på sin side trekker forbindelseslinjer mellom PAR og empowerment, og hevder at begge er inspirert av kritisk teori.

Deltakerbasert forskning defineres på ulike måter. Starrin (2007: 8) skriver om deltakerbasert forskning som en strategi, mens andre viser til dette som en forskningsmessig *holdning*. Det siste finner vi blant annet i dokumentasjon fra HUSK-prosjektet⁹ (2006-2011, se blant annet Johannessen, Natland og Støkken 2011). Her omtales samarbeidsforskning som en forskningsmessig *holdning* mer enn en veldefinert og avgrensbar forskningsteknikk (Johannessen og Natland 2011: 33).

I prosjektet Ungdom i Svevet (se nedenfor) har vi brukt begrepet *tilnæringsmåter* både i forståelse av praktisk arbeid og forskning. Tilnæringsmåte tilsvaret det engelske ordet *approach*, og signaliserer en bevegelse i retning av noe, en måte å forstå på. Til-

næringsmåte er et åpent ord, og vi kan se for oss ulike mennesker som nærmer seg et problem, et fenomen eller et felt fra hver sine posisjoner. I vårt prosjekt har vi ønsket en åpen tilnærming der vi i fellesskap kunne utforske hva som var hjelpsomt og nyttig for ungdom som slet med livene sine, inspirert av deltakerbasert forskning. Som forskere hadde vi et ønske om å forstå og lære sammen med ungdom og fagfolk.

Om ordet er åpent, så er det ikke forutsetningsløst. Dersom noe skal utforskes sammen, kan ikke forskerens egne forståelser eller definisjoner tas for gitt. Deltakere må innlemmes som subjekter og medskapere av kunnskap, og ikke utelukkende være informanter. En slik forståelse av forskning har røtter i en hermeneutisk kunnskapstradisjon, og kan rammes inn av en sosialkonstruktivistisk forståelse. Videre vil vår tilnæringsmåte innebære noen forventninger om handling – eller om at noe må skje. Dersom ungdommer og fagfolk skal inviteres som deltakere, må deres deltakelse også få betydning. I den videre teksten går jeg nærmere inn på hva som ligger i henholdsvis kunnskapsforståelse og handlingsforventning.

Kunnskapsforståelse og handlingsforventning

En hermeneutisk kunnskapsforståelse innebærer at vår forforståelse er betydningsfull i møte med ny informasjon. Iaktakelse og fortolkning vil alltid være påvirket av vår interesse, persepsjon og dyktighet, samt av vår evne til å søke etter mening (Andersen, Borum, Kristensen og Karnøe 1992). En hermeneutisk forståelse av forskningsprosessen tar høyde for at nye tanker kan oppstå både hos forsker og informant. Gadamer og Maliks (1999) hevder at det i møte mellom to ulike livsverdner kan oppstå en gjensidig interaksjon, der forståelse og kunnskap følger som resultat av en horisontsammensmelting. Ny forståelse er ikke en nøyaktig sum av to menneskers opprinnelige forståelse, men forståelser som i interaksjon «smelter sammen». Dette kan i sin tur skape en ny, annerledes og bredere forståelseshorisont.

Sosialkonstruktivisme er ingen enhetlig teori, men rommer et stort antall innfallsvinkler (Järvinen og Bertilsson 1998). Et fellestrekk er imidlertid forstå-

elsen av at ideer, oppfatninger og erindringer vokser fram i sosial samhandling og forhandles gjennom språket. Berger og Luckmann (1987) hevder at vår oppfattelse av virkeligheten endres og modifiseres uavbrutt i møter med andre mennesker, samtidig som disse møtene bekrefter vår egen virkelighet. De beskriver menneskets hverdag som «en arbejden (...) igennem et system av samtaler der til stadighet bevarer, modifierer og omskaber den subjektive virkelighed» (Berger og Luckmann 1987: 50).

Og hva menes så med handlingsforventning? Røe (2011) diskuterer i *Fontene Forskning* en rekke gjenkjennbare utfordringer for forskere i møte med et felt. *What's in it for us?* er i følge henne et legitimt spørsmål fra mennesker i marginaliserte posisjoner. De som involveres i deltakerbasert forskning har betimelige forventninger om at noe skal skje som følge av de bidragene de gir.

Prosjektet Ungdom i Svevet

Målgruppen for prosjektet Ungdom i Svevet var risikoutsatt ungdom i alderen 15-25 år. Ungdommene hadde ulike utfordringer i forhold til skole, jobb, familie, økonomi og relasjoner til jevnaldrende. Prosjektets målsetning var å kartlegge, prøve ut, dokumentere og formidle kunnskap om virksomme tilnæringsmåter, metoder og samarbeidsformer overfor ungdommene (Mevik m.fl. 2009, Follesø 2011, Halås 2012). Problemstillingens hovedspørsmål ble som følge av dette: Hva er gode tilnæringsmåter, metoder og samarbeidsformer overfor ungdom i risiko?

Kommuneprosjektene som ble satt i gang var mange og ulike, hvert av dem eid og drevet av den enkelte kommune. Noen ble etablert i skolen, andre i barnevernet, noen i Nav, andre igjen innen helse- eller kulturretat. Flere prosjekter krysset etatsgrenser og involverte også frivillige aktører. Også aldersmessig fantes variasjoner. «Ungdom» er ikke en klart avgrensbar gruppe, og noen prosjekter involverte deltakere både under 15 og over 25 år. Kommunene ble invitert til å delta i et fag- og forskningssamarbeid sammen med Fylkesmannen og Universitet i Nordland. De måtte være villige til å la forskere følge dem i arbeidet, og til

å involvere seg i dokumentasjon av eget arbeid. Parallelt fikk de tilrettelagt egne prosjektledersamlinger og et faglig nettverk de kunne ha nytte av. Ni kommuner ønsket å delta på disse premissene, og totalt 15 prosjekt ble definert som deltakere i Ungdom i Svevet.

Prosjektet som helhet kombinerte tiltaksutvikling, fagutvikling og forskning. Målsetningen med forskningsdelen var todelt, dels å følge det enkelte unike prosjektet, dels å lete etter fellestrekk på tvers av enkeltprosjekter. Til sammen ti forskere²⁾ fulgte prosjektet på avgrensede tema tilknyttet en felles problemstilling. Valg av retning ble gjort ut fra prosjektens egenart, ungdommers og fagfolks ønsker og forskernes interesser. Mens noen forskere har fulgt enkeltprosjekter over tid, har andre hatt ansvar for å lete etter fellestrekk mellom prosjektene. Forskergruppen har hatt samlinger gjennom hele perioden for å diskutere fremgangsmåter, funn og teoretiske forståelsesrammer.

At medforskning også er utforskning, er noe vi har erfart gjennom prosjektperioden. Medforskning kan ikke planlegges i detalj fra forskerhold, men må utformes sammen med deltakerne. Å beskrive forskningsprosessen kort og systematisk er derfor en vanskelig oppgave. Om kunnskap skal bygges gjennom en hermeneutisk prosess er vandring mellom forståelse, ny forståelse, justering og kursendring nettopp prosesser og vandring. Målet er heller ikke å beskrive denne prosessen i sin helhet, men å gi noen blikk inn i hvordan ny forståelse kan oppstå der deltakere er aktive i forskningsprosessen. Vi har hele tiden måttet utfordre oss selv og hverandre på om deltakelse i vår forskning og kunnskaping har vært reell, og om vi har fått til det vi ønsket. På veien fra tanke til handling og videre til ettertanke er svaret et både – og. Noe har vi fått til. Noen veier har vi fortsatt å gå. Her viser vi til noen eksempler der ungdom og fagfolk har bidratt som aktive deltakere, og lar disse følges av glimt av etterpåkløkskap der vi ikke fikk det til like bra. (Se også Follesø 2011, Halås 2012).

Før eksemplene presenteres kan det imidlertid være nyttig å vite noe om oppstarten på forskningsprosessen. Innledningsvis inviterte vi prosjektleder-

re, representanter for direktoratene som finansier- te prosjektet samt forskergruppa med på en reise fra Bodø til Bergen med Hurtigruta. Her jobbet vi sammen rundt spørsmål som disse: Hva ønsker vi svar på? Hvordan kan det være lurt å lete etter gode svar? Hva forventer vi av hverandre, og hvordan ønsker vi å bidra? Gjennom diskusjoner, lek, sosialt samvær og hard jobbing begynte vi å lage en felles plattform for prosjektet. Oppstarten illustrerer noe av det vi har bestrebet oss på gjennom hele perioden: Å jobbe i fellesskap om forståelser, prosesser og tiltak, og å tenke fagutvikling og forskning som to parallelle – tidvis også overlappende – prosesser. Når prosjektet går mot sin slutt skriver en prosjektleder i en e-post:

Ungdom i svevet har vært en lang prosess hvor vi ble invitert med på et løp: «Bli med oss! Vi har noen tanker og visjoner som skal realiseres.» Så viser dette løpet seg å være noe helt enestående. Det knytter sammen mange ulike aktører, vi tenker, diskuterer, prøver det ut og dokumenterer. Det har vært en prosess hvor aktørene har utviklet seg underveis, og resultatet er et bedre tilbud til barn/unge som er i behov av støtte fra det offentlige. Hadde dere spurt meg om hva *Ungdom i svevet* var for noe for 3-4 år siden, på det første møtet, så kunne jeg ikke svare på dette, fordi jeg ikke viste hva det var. Spør dere meg i dag, så er det for meg noe som kan realiseres noe bedre for de barn/unge som sliter. Nettopp fordi det omhandler så mye, det er ikke noe enkeltstående, men summen av en helhet, eller elementer av den, hvor målet er å gjøre det bedre!

Ingen ungdommer var invitert med på denne turen. I etterkant spør vi oss selv om hvorfor de ikke ble invitert – og hvorfor vi ikke tenkte på å ha dem med allerede da. Etterpåkløskap kan også gi klokkskap, og samarbeid med ungdom gjennom noen år har gitt oss nye tanker og ny visshet. Neste gang er de med.

Hvilke ord skal vi bruke? I prosjektets første fase møtte vi mange ungdommer uten at verken de eller vi definerte dem som medforskere. På reiser rundt i kommunene møtte vi både ungdom og fagfolk og snakket

sammen om hva de holdt på med, hva vårt oppdrag var, og hvordan vi kunne samarbeide. På disse turene ble vi gjentatte ganger utfordret på det som da var prosjektets tittel; *Ungdom i risiko*. Det er ikke særlig stas, kunne ungdommen fortelle, å være «i risiko». Også fagfolk var opptatt av ordet. Ved å sette risikostempelet på en ungdom opplevde de at problemer ble synliggjort, mens ressurser og potensial i beste fall underkommunisert. Fagfolk opplevde også at mulige samarbeidspartnere vegret seg for å gå inn i enda et prosjekt rundt ungdom «i risiko». Hva var alternativene? Vi diskuterte alternative titler både med ungdommer og fagfolk, fikk innspill, snakket videre og kom etter hvert frem til *Ungdom i svevet* som nytt prosjekt navn. Vi la vekt på at alle ungdommer er i svev – på vei fra noe gammelt til noe nytt. I svevet finnes både muligheter og farer, og noen trenger litt ekstra bakkemannskap og noe mer hjelp til å klargjøre landingsplassen. Vi erfarte at navnevalget hadde betydning både for ungdom og fagfolk. Ungdommer identifiserte seg bedre med svevet, og et av kommuneprosjektene døpte til og med om sitt tiltak til Mellomlanding for ungdom i svevet. I ettertid ser vi at ungdommens aktive deltakelse i definisjon og navnevalg også kan ha fått betydning for fortsatte steg i å invitere til medforskning.

Dersom ungdom skulle være aktive i utforskning og forskning så vi også viktigheten av at deltakelsen skulle være på måter de var bekvemme med. Som forskere måtte også vi våge å arbeide annerledes enn det vi var vant med, også vi måtte våge å være i svev. Sammen med ungdommene utforsket vi blant annet ulike kreative metoder som collage, foto, skriving og film (se Mathisen 2010, samt Mevik, Mathisen, Paulsen, Pigato og Tveraabak 2009). To eksempler på dette er henholdsvis filmen *Det magiske øyeblikket* og filmverksted for ungdom:

Første eksempel – Det magiske øyeblikket

Underveis i prosjektperioden lyste Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet ut et oppdrag om utarbeidelse av veiledningsmateriell i forhold til utadrettet og oppsøkende ungdomsarbeid. Hvordan er det mulig å nå og hjelpe ungdom som unndrar seg hjelp?

Dette, tenkte vi, er noe ungdommer i svev virkelig vet mye om. Dette var også et av forskningsspørsmålene i prosjektet. Kunne vi samarbeide med ungdommene om et slikt materiell, nyttegjøre oss deres kunnskap og erfaring og formidle dette på engasjerende måter som også andre kunne nyttegjøre seg?

En av ungdommene vi hadde møtt var 20 år gamle Kevin. Han hadde gjennomlevd en tøff barndom og oppvekst, og forlot stedet han hadde vokst opp som 15-åring. Han kom alene til et nytt sted, mistroisk, sint og engstelig. Han hadde liten tro på at noen kunne hjelpe ham, og han var heller ikke sikker på hva han kunne be om hjelp til. Han hadde lyst til å gå skole, men visste ikke om han hadde noen rettigheter. Kevins vendepunkt kom da han møtte sosialarbeideren Marianne:

«Over alt tok det enormt lang tid å få hjelp. Jeg møtte altfor mange som ville bidra, men som ikke så meg som en person. De betraktet meg som en sak på et skrivebord. - Jeg opplevde at ingen voksne hadde noe fornuftig å si - og jeg lærte meg å ikke stole på det de sa. Det var dette som fylte hatet i meg. Følelsen av å være alene i verden var stor. Til slutt greide jeg nærmest ikke å gå inn på et sosialkontor. Å gå inn gjennom døra og over dørstokken følte helt umulig. Det bare sa stopp. Men det var et magisk øyeblikk å møte et menneske i systemet. Det var et magisk øyeblikk da jeg traff Marianne. Endelig var det en person som så meg. Jeg lærte meg å stole på henne og i dag vet jeg at jeg faktisk er noe og at jeg betyr noe. For første gang føler jeg meg som et menneske.»

Kevin, 20

Vi inviterte Kevin til å være med å lage veiledningsmateriellet, noe han gjerne ville. Vi ble enig om å forsøke å lage en film, en *road movie* der vi fulgte Kevin på leting etter svar på hva som var nyttig og hjelpsomt i møte med ungdom. Samarbeidet ble en reise på så mange måter. Veien fra ide til gjennomføring var lang. Dersom ungdommenes stemmer skulle

bli tydelige, måtte vi forholde oss rolige og ikke overta styringen. Dette var utfordrende av flere grunner, ikke minst med tanke på Kevins tydelige ønske for hva filmens budskap skulle være. «Magi», sa Kevin. «Magi, og magiske øyeblikk. Det må vi lete etter. For det er det som hjelper». Et magisk øyeblikk er i følge Kevin det øyeblikket – eller de øyeblikkene – der du for første gang våger å tro at noen er der for å hjelpe deg. Og den tiden du bruker for å få det til: «Den tiden du tar deg tid, når du egentlig ikke skal ta deg tid. Den er den tiden folk legger merke til» sier Kevin i filmen *Det Magiske Øyeblikket*. Som deltakere i et felles prosjekt med Kevin og de andre ungdommene var vi usikre. Kunne dette bære? Var magi noe vi kunne lete etter, og var magi noe som departementet kunne godkjenne i en statlig veileder? Vi lot oss imidlertid overbevise, og vi fulgte med. Filmen vi laget i fellesskap ble til en del av departementets veiledningsmaterieell.³⁾

Andre eksempel: Filmverksted for ungdom

Vi ønsket flere bidrag til å forstå hvordan det kunne oppleves å være ungdom i svev, og hva ungdom selv ønsket for at livene deres skulle bli bedre. Noe kunnskap hadde vi gjennom intervjuer, men vi ønsket også at ungdom skulle kunne bidra mer uavhengig av vår forskerstyring. Vi ville gjerne se hva ungdom var opptatt av dersom de fikk utarbeide innhold og produkt mest mulig uten vår innblanding. I et kreativt filmverksted midtveis i prosjektet var vi til stede som tilretteleggere og initiativtakere, mens ungdommene selv styrte resten av arbeidet. Invitasjonen gikk ut til kommunene, og ni ungdommer takket ja til å delta en lørdag formiddag. Dagen begynte med lek, der vi alle ble bedre kjent med hverandre, og litt tryggere på hva dagen skulle inneholde. Deretter fikk deltakerne hver sine post-it-lapper der de skrev ned assosiasjoner til følgende spørsmål: Hva betyr det å være ungdom? Hva kan det bety å være i «svev»? Hva er hjelpsomt og nødvendig dersom svevet blir for utrygt? Innspillene fikk vi ved hjelp av et dataprogram. Så gikk de i gang med arbeidet, og jobbet to og to sammen om egne filmer. De sto fritt til å velge bilder, filmsekvenser, musikk, lyder, effekter og å legge til egne tekster.

Hver lille gruppe fikk sitt eget rom, og jobbet uten innblanding fra forskerne. Den eneste hjelpen de aktivt ble tilbudt var av teknisk art. Fire forskere var imidlertid tilgjengelig hele tiden dersom noen ønsket hjelp, men ingen av gruppene benyttet seg av dette. Resultatet ble fire små filmer som ble vist i plenum mot slutten av dagen. Det ble en flott stund, både for ungdommer og forskere. Filmene ble så brent på CD, og alle deltakere fikk hvert sitt eksemplar med seg hjem. Vi har fått tillatelse til å bruke også disse som data-materiale.

Filmenes innhold er vanskelig å fange i skrift. Kombineringen av bilder og lyd formidler opplevelser som er annerledes enn ord i tekst. Jeg gjør likevel et forsøk:

Film 1:

Første scene: Teksten «Ungdom i Svevet» kommer opp på en bakgrunn av blå himmel, skyer og lyden av kirkeklokker.

Andre scene: En flokk pingviner kommer gående. Den ene tenker: «Jeg er så annerledes...» En annen pingvin ser på den første og tenker: «Jeg skulle ønske jeg så mer ut som ham...»

Tredje scene: Tekst: «Ting er ikke alltid som de ser ut.»

Fjerde scene: Høy musikk. To hjorter stanger, fokus på kjempende gevir. Tekst: «Mange bruker vold som en løsning på problemer, men det eneste som nytter er å prate ut om det.»

Film 2:

Første scene: Flimrende bokstaver flyter over skjermen, rolig musikk. Tekst: «Livet kan være et rot». Skiftende bilder, musikken fortsetter, nye tekster kommer opp: «Fart og spenning».

Andre scene: Fyrverkeri. Tekst: «Ansvar kommer...»

Tredje scene: Vi beveger oss inn i en stjernetåke, lett lirekassemusikk. Tekst: «Mennesket bærer på minst et godt minne...» Musikken fortsetter, det samme gjør stjernereisen. Tekst: «Gi aldri opp dine drømmer...» «Det tar tid å blomstre fullt ut...»

Fjerde scene: Vi er fremdeles i verdensrommet, og ser jordkloden seile under oss. Musikken skifter og blir mer alvorstung. Tekst: «Det er aldri for sent!»

Femte scene: Vi ser fremdeles jordkloden under oss, musikken skifter. Tekst: «La deg ikke lede av villspor. Finn din egen vei...» «Frihet, trygghet, følelser og kjærlighet. Vi trenger det for å mestre... Og vi er avhengig av samarbeid for å få det til.»

Filmene er ulike i sine uttrykk, i valg av bilder og musikk. Å peke ut klare og gjennomgående emner er vanskeligere enn i skrevne tekster. Bilder og lyd må tolkes, og det er ikke åpenbart at det ungdommene ønsker å uttrykke er det samme som vi ser. Selv med disse forbeholdene er tre tema mulig å spore:

Det første handler om opplevelsen av ikke å høre til, eller å være annerledes. I tillegg til utdragene ovenfor, setter en gruppe sammen to filmklipp der vi først ser to øyne skjult i et skilpaddeskall. På oppfordring om å komme ut og hilse på «alle de hyggelige folkene» rister han (engstelig?) på hodet og trekker seg inn igjen i skallet. Det neste klippet viser en gullfisk som ligger sprellende på bordet ved siden av bollen sin, fulgt av et klipp der fisken igjen slippes opp i bollen og svømmer (lettet?) rundt.

Det andre temaet handler om de gode ting i livet – om drømmer, gode minner og håp. «Livsgnist er godt i hverdagen» er en tekst som følger bildet av en fyrstikk som tennes. På to av filmene finner vi fyrverkeri sammen med glad musikk.

Det tredje temaet handler om betingelser for å få til det man vil. Flere bruker tekst for å si at det er viktig å velge sin egen vei, og at det er viktig selv å ta ansvar. For å få til dette, og for å kunne mestre trengs det blant annet frihet, trygghet og kjærlighet.

Gjennom å jobbe to og to sammen uten innblanding fra voksne, og med musikk, lyder og bilder å boltre seg med kommer historier frem. Vi skimter sårhet, lekenhet og glede som ikke like lett kan formuleres verbalt.

Tredje eksempel: Skriveverksted for fagfolk

Også prosjektledere har kunnskap og erfaringer de kan formidle uten at det styres av forskere. Flere av dem som deltok på reisen ønsket å skrive tekster

om sitt arbeid, både for å dokumentere og reflektere over det de gjorde. Dette ønsket de støtte og hjelp til å få til, uten at vi som forskere skulle styre hva tekstene skulle inneholde. Tilbakemeldinger tydet på at selv om mange ønsket å bidra med tekster, så var det vanskelig å finne tid til skriving i en hektisk hverdag. I tillegg var en del usikre på selve skrivingen. Etter ønske fra de kommunale prosjektlederne arrangerte vi derfor et skrivekurs midtveis i prosjektperioden. Også her ble magiske øyeblikk et sentralt tema, og prosjektlederne ble utfordret til å skrive noe om sine magiske øyeblikk i sine egne prosjekter. Tekstene som da ble skrevet har vært brukt til felles refleksjon og diskusjon om virksomme tilnæringsmåter i sosialt arbeid, de har også vært brukt i formidling både av ungdom, fagfolk og forskere. To vitenskapelige artikler er også publisert i fellesskap mellom forskere og fagfolk (Mevik, Mathisen, Paulsen, Pigato og Tveraabak (2009), Sandvin, Bjørge, Strand Hutchinson og Johansen (2011)). Her er noen smakebiter fra prosjektledernes tekster:

Om motbakker. Å gå motbakkene, slite seg opp, steg for steg, kjenne åndedrettet, hive etter pusten, kjenne det bankende hjertet, kjenne melkesyra i beina, motstanden i kroppen og mangelen på vilje. Sofie nektet å gå motbakkene. Hun snudde. Gikk ned igjen. Humørsvingninger! Oppgitthet! «Meningsløst», var det hun sa. Nå, tre år etter, går hun motbakker. «Motbakkene i naturen er akkurat som motbakkene i livet mitt, sier hun. Et jævla slit! Men jeg må opp likevel. Og der oppe, hvis jeg holder ut, hvis jeg klarer det, der kan jeg nyte utsikten og se dit ned hvor jeg var. Jeg kan tenke over framgangen, som er å gå motbakkene. Det at det går bra i livet mitt er for meg som å være på et helt nytt sted. Et sted som ligger høyere enn der jeg befant meg før. Det er spennende, skremmende, utfordrende. Men jeg vet det er her jeg skal være. En lang stund i hvert fall. Helt til det dukker opp en ny motbakke. Da er det på'n igjen.» (Prosjektleder, kommuneprojekt)

Mange av de magiske øyeblikkene hos oss legges merke til i andre deler av systemene.

De ser at noe har skjedd og undres hvordan dette har gått til. «Hvilken metode brukes? Er det noe grunnleggende som ligger under?» Ja, det er det. I vårt arbeid er verdier og menneskeverd overordnet alt. Vi har satt menneskesyn og verdier som bakteppe for prosjektet. Uansett hvilken arena vi har vært på, har vi vært trofast mot dette og alltid vendt tilbake til det. Nå infiltrerer det organisasjonen. Det har skjedd en endring. I dag møter vi endrede holdninger fra andre deler av systemet. Det er godt å se at de har tro på oss, og at de viser respekt og forståelse for det arbeidet vi gjør. Selv om det ikke har skjedd uten sverdslag. Å våge å tro på mennesket og at ting er mulig, og stå fast ved det ufravikelig, er det som gjør at dette arbeidet har kunne lykkes.

(Prosjektleder, kommuneprojekt)

Bidrar så tekstene med noe nytt? Finnes det svar på spørsmål vi ikke hadde kommet på å stille på egen hånd? Svaret er ikke entydig. Det vi imidlertid kan se er at noen temaer blir tydelige – særlig gjelder dette betydningen av *møter* med ungdom. I noen tekster beskrives et bestemt møte, i andre gjentatte møter og prosesser som varer over tid. De handler om å streve sammen med «sin» ungdom, om holde ut og ikke gi opp, om de små lysglimtene i en tidvis kaotisk hverdag og om gleden når en ungdom lykkes i å nå et mål – stort eller lite. Vi leser om troen på at ungdommen kan få noe til, og at det er glede forbundet med å være en betydningsfull voksen som bidrar til endring i en ungdoms liv. Vi erfarer også at selve skriveprosessen har ført til en økt oppmerksomhet hos fagfolk om hva som faktisk virker, og hva som gir energi i et arbeid som kan være både utmattende og slitsomt.

Diskusjon

I denne artikkelen har jeg vektlagt to tilnæringsmåter innen deltakerbasert forskning, henholdsvis *kunnskap gjennom samhandling og handlingsforventning*. Star-

rin (2007) og Healy (1998) understreker begge at forskning må bidra til å etablere frigjørende dialoger med avmektige og undertrykte grupper. Mitt ønske har vært å belyse at tilnæringsmåter som åpner for å forstå sammen med fagfolk og ungdom kan gi kunnskap vi ikke nødvendigvis hadde fått tilgang til ved å bruke andre forskningstilnæringer.

I den avsluttende drøftingen vil empiri og tilnæringsmåter settes inn i et større teoretisk perspektiv. Karen Healy (2001) har hevdet at kritisk teori er et viktig teoretisk fundament for empowerment, og jeg spør i forlengelsen av dette om det kan bidra til fruktbare diskusjoner om kunnskapsforståelse i møte med ungdommer i svev.

Kritisk teori er en human- og samfunnsvitenskapelig forskningsretning som ble etablert i Frankfurt på 1920-tallet, og som fikk stor innflytelse på samfunnsvitenskapen i Europa de påfølgende tiår (Nielsen 2001, Lindbekk 2001). Denne retningen var fundert i marxistisk teori, og et fellestrekk var også å forene filosofi, sosialteori og politikk mens datidens akademiske praksis besto i å skille mellom disse disiplinene.

Retningens tidlige periode var preget av en sterk pessimisme, og en bekymring for menneskets vilkår i det moderne samfunn. Det ble hevdet at menneskets tenkning står i fare for å undertrykkes i et samfunn dominert av en instrumentell fornuft. Denne fornuften måles etter rasjonelle standarder der innsats skal samsvare med forventet utkomme, og der varehandelens logikk er overordnet hverdagslivets emosjonalitet og rasjonalitet. Kritikken speiler blant annet Max Webers beskrivelse av byråkratiets fremvekst. Den samme logikk som preger byråkratiet griper også om seg i menneskets hverdagsliv, og menneskenes hverdagsferinger tilskrives stadig mindre gyldighet.

Den neste generasjon av tenkere innen kritisk teori var ikke like pessimistiske på menneskenes vegne. Deres bidrag preges av en optimistisk relansering og videreutvikling av den kritiske teoris frigjørende potensial, nå ikke like sterkt knyttet til en marxistisk forståelse. Et sentralt navn her er den tyske filosofen og samfunnsviteren Jürgen Habermas (1929-). Det er også hans navn som oftest dukker opp når teoriret-

ningen refereres innen sosialt arbeid. På samme måte som mange av sine samtidige var Habermas opptatt av fremveksten av det moderne samfunn, og de farer utviklingen hadde stilt menneskene overfor. Særlig var han opptatt av hvordan en teknisk, naturvitenskapelig tenkning virket inn på menneskers hverdagsliv.

Habermas bruker begrepene *livsverden* og *systemverden* i sin analyse av spenningen mellom henholdsvis hverdags- og systemforståelse (Habermas 1984). Begrepet livsverden viser til de arenaer der mennesker lever sine hverdagsliv, og der hverdagens språk har sin legitime og nødvendige plass. Begrepet systemverden betegner samfunnet ut over hverdagslivet, der språk, tenkning og handling følger en annen logikk, og der handlinger er valg mellom strategier og anvendelse av disse. Kunnskapen er systemenes kunnskap, der kontroll, makt og effektivitet er de viktigste dyder. Livsverden derimot betegner det implisitte, før-refleksive og før-kritiske grunnlaget som mening og situasjonsdefinisjoner er tuftet på. Mennesker kan handle «av kjærlighet», «i sinne», «i fortvilelse». Følelser er ikke bare tillatt – de er forventet.

Habermas bekymring er at systemverdenens rasjonalitet stadig griper dypere inn i menneskers hverdagsfære. Han frykter at mennesket gradvis underkaster seg en logikk som knytter seg til kontroll, effektivitet, makt og administrering. Spenningen som skulle finnes mellom system og hverdag trer i bakgrunnen i menneskets bevissthet, og livsverdenens verdier begynner å måles etter systemenes standard. Normer, sedvane og tradisjon får redusert gyldighet, og rommet for undring, refleksjon og spørsmål krymper.

Bekymringen slik den meldes i kritisk teori kan forenklet formuleres: Den logikken som finnes i systemverden står i fare for å spise seg inn i vår livsverden. Hverdagsfornuft forankret i det unike kan la seg bøye under en systemfornuft forankret i det generelle. Og løsningen som presenteres på dette problemet er både enkel og vanskelig: Den fornuft som finnes i hverdagslivet må få ny gyldighet og livskraft, og ikke tøyles og styres av systemenes tenkning.

Hva betyr dette?

Kritisk teori er ikke lett tilgjengelig, og en omvei kan være til hjelp for å knytte store perspektiver til så vel praktisk hverdag som kunnskapsforståelse og handlingsforventning. Jeg lar omveien gå via Tine Egelund (1997) som i en undersøkelse viser hvordan danske sosialarbeidere kan slite med å legitimere effektiviteten i sitt eget arbeid - dels fordi målgruppen er uklar, dels fordi arbeidsmetodene som blir brukt ikke har kjente effekter. I stedet blir arbeidets verdi målt ut fra regler, prosedyrer og rutiner som enklere lar seg kontrollere. En slik utvikling, hevder hun, kan tvinge arbeidet inn i prosesser som tjener organisatoriske mål, snarere enn i prosesser som forbedrer familiers situasjon og øker deres velferd. De organisatoriske løsninger som finnes, kan i sin tur komme til å virke bestemmende på hvilke problemer som lar seg formulere (Egelund 1997, se også Egelund og Sundell 2001). Lignende bekymringer uttrykker Beresford og Evans (1999) som beskriver hvordan barnevernet i England er under et sterkt press både hva angår effektivitet, handlingsdyktighet og økonomi. Dette, hevder de, har påvirket tjenesten til i stadig sterkere grad å definere sine mål og måle sine resultater.

Både innen empowerment og deltakerbasert forskning finner vi ambisiøse målsetninger om maktutjevning og rettferdighet for undertrykte grupper (Freire 1970, Solomon 1976, Rahnema 2009, Starrin 2007). Hvorvidt dette er mulig å oppnå, og om det alltid er et ekte ønske, er spørsmål blant andre Rahnema (2009) tar opp. Spørsmålene er både utfordrende og nødvendige. Det handler om hvorvidt vi virkelig er villige til å dele makt og forståelse, om vi er villige til å lære noe nytt, og om vi er villige til å la det vi lærer få en betydning. Vi vil kunne møte denne utfordringen i flere varianter. Det være seg når vi egentlig på forhånd har bestemt hva vi ønsker å finne, eller når ungdom ønsker seg noe helt annet med livet sitt enn det vi hadde tenkt. Hva om drømmene om et godt liv er et liv langt på siden av det som anses som sosialt akseptabelt og ønskelig? Av oss som forskere, av involverte og engasjerte sosialarbeidere, av myndigheter som bevilger forsknings-

midler? Jeg har ikke svar, men spørsmålene er viktig å ta med seg videre.

Hva ser vi så i de eksemplene som er vist her? Hva er ungdommer opptatt av når de er aktive deltakere i forskning? Noe av det de forteller om er *hat, å være alene, magi, verdier, menneskeverd*. Og vi finner setninger som disse:

Å gå over dørstokken var helt umulig... Jeg lærte å stole på henne... Jeg betyr noe... Jeg er så annerledes... Livet kan være et rot... Mennesket bærer på minst et godt minne... Gi aldri opp dine drømmer... Det tar tid å blomstre fullt ut... Frihet, trygghet og kjærlighet... Fremgang er å gå motbakke... Det er aldri for sent!

Med begrep lånt fra Habermas tilhører de sistnevnte ordene – og opplevelsene de beskriver – livsverdens kunnskap. Vi hører mye om hvor viktig det er å bli forstått som ungdom når man kjenner seg utenfor, ensom eller håpløs. Vi hører videre hvor viktig møtet mellom to mennesker er, og at møtet – enten det er magisk eller ikke – kan være begynnelsen på en hjelpsom prosess. Vi hører om liv som ikke enkelt lar seg fange inn i målbare størrelser som kan dokumenteres, evalueres og hakes ut som ferdig utført arbeid.

Når ungdom og fagfolk inviteres inn som deltakere, og når vi leter etter kunnskap sammen, er det hverdagens erfaringer og fortellinger vi finner. Fortellinger har rom for følelser, engasjement, sorg, sinne og gleder.

Kan det få betydning?

Effektivitetskrav og kvalitetssikring innen psykisk helsevern går på bekostning av empati og medmenneskelighet, hevder Melinda Estelita Henriksen (2012). Ungdommer i svevet formulerer dette på en annen måte, i spørsmål som disse: Hvor er det mennesket som har tid til å bygge tillit, til å holde ut, til å tro på meg slik at jeg kan våge å tro på meg selv? Kevin kaller det magiske øyeblikk. Andre kaller det et vendepunkt. Eller den første nødvendige millimeteren av endring.

Disse menneskene finnes det mange av. Men som Henriksen påpeker kan empati, spontanitet og tilstedeværelse bli utopier i en hverdag full av møter, skjemaer, rapporter og prosedyrer. Innen Habermas sin

terminologi kan systemverdenen overprøve livsverdens kunnskap. Det blir viktigere å krysse av for kvantitativ måloppnåelse enn for kvalitativ innsats. Ungdom trenger kvalitet, og de vet hvordan den ser ut når de sier: «Snakk med oss! Vi trenger tillit, og tillit tar tid. Tro på oss så vi kan tro på oss selv. Gå ut av kontorene, og finn oss der vi er.

Hvordan får vi kunnskap om ungdom som sliter med livene sine? Og hva kan vi lære dersom ungdom og fagfolk involveres som aktive deltakere i leting etter slik kunnskap? Vil deres svar være andre, eller annerledes enn de vi ville ha fått om de ikke fikk delta? Svaret kan ikke leveres med to streker under. Men gjennom å invitere ungdom og fagfolk som medskapere av kunnskap blir følelser og møter påtrengende viktige. Dersom ikke ungdom kjenner seg møtt, sett og anerkjent, er endring vanskelig. Og dersom ikke fagfolk får mulighet til å være i disse møtene, eller å gå motbakkene over tid, kan det være vanskelig å gi hjelp. Som forskere kan vi løfte frem disse erfaringene, og insistere på at de må få betydning. Hvilken betydning? Jeg avslutter med et forslag:

Det som skal måles skyver virksomheter i retning av det målbare, også i arbeid med mennesker som sliter. Det som ikke skal dokumenteres skyves lettere til side. Som tid. Som tillit. Som å gjøre noe sammen utenfor kontoret. Virksomheter må både måles og dokumenteres. Det er ikke vanskelig å være enig i. Hvordan måleenhetene skal være kan imidlertid diskuteres. Låner vi øret til ungdom med vanskelige liv lærer vi mye om hva som virker. Våger vi å være modige og la det virksomme være grunnlag for dokumentasjon, kan nye spørsmål gi grunnlag for dokumentasjon. Som disse: *Har dere snakket med ungdommen? Hvordan og hvor? Hva mener han, og hvordan er hans meninger tatt hensyn til? Hvordan sikres fleksibilitet og stabilitet slik at ungdommen får nødvendig tid og stabil voksenkontakt? Hvor mye tid er brukt sammen med ungdom utenfor kontorene, og hvordan sikres muligheten for å få til dette?*

Ungdom og ansatte har viktige fortellinger, og vi har mye å lære sammen. Om vi våger.

NOTER

- 1) HUSK er forkortelse for Høgskole- og universitetssosialkontor (2006-2011)
- 2) Forskergruppen besto av Catrine Torbjørnsen Halås, Kate Mevik, Rune Mathisen, Marit Tveraabak, Johans Sandvin, Hanne Thommesen, Asgeir Solstad og Gunn Strand Hutchinson, Karoline Andreassen og Reidun Follesø (forskningsleder). Forskerne deltok i ulike stillingsandeler.
- 3) http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/lyd_bilde/video1/det-magiske-oyeblikket.html?id=622502

SUMMARY

How do young people at risk experience the problems they are facing, and which efforts do they view as helpful when life feels almost too difficult to handle? These questions open for a wide range of answers. The project Youth in motion (Ungdom i Svevet 2007-2010) aimed to strengthen the methodical work carried out with young people at risk in municipality's regular services such as school, Nav (The Norwegian Labour and Welfare Administration services), the health and welfare services, the district child health clinic and the school health clinic, culture and child care. Young peoples' active participation was emphasized. Based on findings from the project I discuss how this participation contributes in answering the opening questions. The closing discussion is inspired by critical theory.

LITTERATUR

- Andersen, Ib, Finn Borum, Peer Hull Kristensen og Peter Karnøe** (1992): *Om kunsten at bedrive feltstudier – en erfaringsbasert forskningsmetodikk*. København: Samfundslitteratur.
- Askheim, Ole Petter og Bengt Starrin** (2007) (red) *Empowerment i teori og praksis*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Askheim, Ole Petter og Bengt Starrin** (2008): Deltakerbasert forskning – forskningsstrategi for sosialarbeiderutdanningene. *Fontene Forskning* 1/2008: 18-26
- Askheim, Ole Petter og Marit Borg** (2010): Deltakerbasert forskning i psykisk helsearbeid - et bidrag til mer «brukbar» kunnskap? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* vol. 7 nr. 2 2010
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet** (2010): *Det magiske øyeblikket* http://www.regjeringen.no/nb/dep/bl/d/lyd_bilde/video1/det-magiske-oyeblikket.html?id=622502
- Beresford, Peter and Clare Evans** (1999): Research Note: Research and Empowerment. *British Journal of Social Work* (1999) 29, 671-677.
- Berger, Peter og Luckmann, Thomas** (1987): *Den samfundsskabte virkelighed*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Brown, Lawrence D.** (1993): Social change through collective reflection with Asian nongovernmental development organizations, *Human Relations*, Feb 1993; Volume 46.
- Egelund, Tine** (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, Tine. og Sundell, Knut** (2001): *Til barnets beste Undersøgelser af børn og familier – En forskningsoversigt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ekelund Nilsen, Ann Christin** (2011): *Kompetanseutvikling og samordning på tvers*. En samlepublikasjon fra delprosjekt i HUSK Agderforskning FoU rapport 5/2011
- Follesø, Reidun** (2004): *Bruker eller brukt?* Landsforeningen for barnevernsbarn – analyse av en interesseorganisasjon i møte med dagens barnevern. Dr.polit.-avhandling, NTNU.
- Follesø, Reidun** (2005) «Kritisk teori i sosialt arbeid» I Oltedal, Siv (red) *Kritisk sosialt arbeid. Å analysere i lys av teori og erfaringer*, Oslo: Gyldendal Akademisk side 154-167.
- Follesø, Reidun** (red) (2011) *Gi viljen mulighet! Sluttrapport Ungdom i Svevet 2007-2010 UIN-rapport nr. 12-2011*.
- Freire, Paolo** (1970): *Pedagogy of the oppressed*. New York: Seabury Press.
- Frich, Jan C.** (2007): Kvalitative studier. *Tidsskrift for Norsk Lægeförening* nr. 20 18. oktober 2007; 127:2649.
- Gadamer, Hans-Georg og Maliks, Reidar K.** (1999): *Det levende ordet*. Reidar Kiljan Maliks i samtale med Hans-Georg Gadamer. Samtaler i samtiden. *Samtiden* 2/3 1999.
- Greenwood, Darydd J. and Morten Levin** (2007): *Introduction to Action research for Social Change*. Sage.
- Habermas, Jürgen** (1984) *Den rationella övertygelsen. En antologi om legitimitet, kris och politik*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Habermas, Jürgen** (1999) *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Halås, Catrine Torbjørnsen** (2012): *Ungdom i svev. Å oppdage muligheter med utsatte unge*. Ph.D studier av profesjonspraksis Senter for praktisk kunnskap Universitetet i Nordland.
- Healy, K.** (2001): Participatory Action Research and social work. *International Social Work* 44(1) 93-105.
- Healy, Karen** (2000): *Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change*. Sage Publications INC.
- Healy, Karen** (1998): Participation and Child Protection: The Importance of Context. *British Journal of Social Work* 28, page 897-914.
- Henriksen Melinda Estelita** (2012): *Den truende medmenneskelighet*. *Aftenposten Debatt* 9. august 2012.
- Johannessen, Asbjørn, Sidsel Natland og Anne Marie Støkken** (red.): *Samarbeidsformer i praksis: erfaringer fra HUSK-prosjektet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Järvinen, Margaretha og Margaretha Bertilsson** (red): *Socialkonstruktivisme*. København Hans Reitzels Forlag.
- Lindbekk, Tore** (2001): *Samfunnsteori : fra Marx til Giddens*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Mathisen, Rune** (2010) *Mer enn å mestre*. *Fontene* 12/10: 48-54.
- Mevik, Kate, Rune Mathisen, Kjartan Paulsen, Bitten Pigato og Marit Tveraabak**. I: *I lag med ungdommer*. Profesjonell og nær i sosialt arbeid og forskning. *Fontene forskning* 2/2009.
- Nielsen, Henrik Kaare** (2001): *Kritisk teori og samtidsanalyse*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Rahnema, Majid**: Participatory Action Research: The «Last Temptation of Saint» Development . Alternatives: Global, Local, Political Vol. 15, No. 2 (Spring 1990), pp. 199-226. Sage Publications, Inc
- Røe, Melina** (2011): «What's in it for us?» Om å møte forventninger i feltet. *Fontene forskning* 2/11: 78-87.
- Sandvin, Johans, Frode Bjørge, Gunn Strand Hutchinson og Per Olav Johansen** (2011): Public – private partnership A critical discussion. *Journal of Comparative Social Work* Issue 2011/2
- Slettebø, Tor** (2000): «Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid». *Nordisk sosialt arbeid* 2:00: 75-85.
- Solomon, Barbara** (1976) *Black Empowerment: Social work in oppressed Communities*. New York: Columbia University Press.
- Starrin, Bengt** (2007): *Empowerment som forskningsstrategi – eksemplet deltagerbasert forskning*. I Ole Petter Askheim og Bengt Starrin (red) *Empowerment i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademiske Forlag, side 154-163.